

ВИЗНАЧЕННЯ МЕТИ МІЖКОНФЕСІЙНОГО ДІАЛОГУ ЯК ЗАСІБ ЙОГО ОПТИМІЗАЦІЇ

Аналізуючи сучасний стан міжконфесійного порозуміння та, відповідно, й співпраці в Україні, дослідники вказують на цілий ряд проблемних питань, об які розбиваються усі найблагіші спроби духовного відродження народу [Див.: Колодний А. Релігійне життя України в багатоманітті його виявів// Україна релігійна. Стан релігійного життя України.- К., 2008.- С.18; Климов В. Міжконфесійні відносини: стан і форми. // Україна релігійна. Стан релігійного життя України.- С.58-61]. Однак нашу увагу привертає те, що ці проблемні питання, стосовно яких не може йти мови про міжконфесійне порозуміння, знаходяться в площині економічних інтересів певних церков, їхніх еклезіальних перегонів в авторитетності на державній та міжнародній релігійній арені, їхніх політичних та геополітичних вподобань та залежностей, основних догматів віри.

Стосовно останньої проблеми, то хотілось би зазначити, що періодична адаптація головних світоглядних параметрів віровчення до змінених загальносвітоглядних уявлень людства є необхідним засобом виживання релігії в історичному бутті людини, в природу якої закладено потребу пізнання та освоєння дійсності. Однак не у нашій компетенції в даній статті нагадувати церквам, що без постійної актуалізації (в т.ч. і в міжконфесійному діалозі) віровчення вони втрачатимуть послідовників та свою смислову вагомість на тлі розширеної та зміненої науками моделі світу, що сприймається сучасним людством за онтологічну основу світогляду. В усякому випадку, темою для обговорення подібні проблеми можуть ставати не тоді, коли співбесідники переконані в єдиноістинності своєї точки зору, а тоді, коли їхньої духовної рівноваги та інтелектуального багажу достатньо для конструктивного переосмислення основ віри в історично зміненому культурному контексті.

Щодо інших проблем, то тут варто нагадати, що вони пов'язані не лише із конкретними церковними інтересами та вигодами, а також із спробою використовувати ідеологічний потенціал церков різними політичними силами з метою легітимізації своєї владної позиції із-за відсутності критично осмислюваних дійсних підтверджень та підстав їхньої авторитетності. Про це, зокрема, вдало висловився А.Колодний, який наголошує, що “в наш час в Україні відбувається пошук владними структурами такого стрижня соціальної конструкції, який би забезпечив суспільно-політичну і духовну єдність країни. ... Посттоталітарна еліта вбачає в релігії знаряддя політичної та етнічної мобілізації, засіб досягнення тих завдань, які, власне, знаходяться за релігійною сферою” [Колодний А. Релігійне життя України в багатоманітті його виявів// Україна релігійна. Стан релігійного життя України.- С.18-19]. Вочевидь, що церкви також сподіваються на владну підтримку у вирішенні цілого ряду економічно-статусних питань.

Це все (грунтування на конкретних економічно-політичних прагматичних вигодах для певної конфесії чи церкви) створює “небажання відмовитися від особистісного бачення проблеми та шляху її розв'язання” [Климов В. Міжконфесійні відносини: стан і форми. - С.62]. Більше того, коли, скажімо, зовнішні чинники призводять до необхідності сісти за стіл переговорів для вироблення єдиної стратегії вирішення конфліктогенної ситуації розділення православних церков в Україні (держава ініціює спроби примирити православні церкви), то спостерігаємо, що пріоритетним у такому переговорному процесі стає не порозуміння, а, знову ж, захист особистісних амбіцій та вигод кожної церкви зокрема. “Обидві церкви зреагували на пропозицію Президента України, проте створені ними органи будуть працювати, ймовірно, в різних площинах з прогнозованою перспективою виробити різновекторне рішення” [Там само. - С.62-63].

Крім іншого помітною є систематична незацікавленість різних конфесій і церков у міжконфесійному діалозі: “Складається враження, що різноконфесійні спільноти України

прагнуть діяти якимось самоізолювано від інших, навіть від суспільства, загалом світу” [Колодний А. Релігійне життя України в багатоманітті його виявів.- С.23]. Отож, мабуть маємо суперечність інтересів, і не лише конфесій, але й українського народу та репрезентантів його релігійності. Вочевидь, що пересічний громадянин нашої країни хоче не того ж самого, чого хоче конфесія, до якої, свідомо, а чи за традицією, він себе приписує. Це засвідчує аналіз соціологічних даних останніх 9 років: “Рівень релігійності українського суспільства підвищується. Свідченням цього є зростання кількості громадян, які визнають себе віруючими. Проте дослідження характеру та особливостей релігійності вказує на невідповідність між зростанням кількісних показників та якісним їх наповненням. Релігійна віра сприймається більше як етична цінність: між релігійним самовизначенням і наявністю віри в основоположні релігійні твердження існує виразна розбіжність. У цілому, почуття спільності у вірі віруючим громадянам невластиве: невелика їх кількість пов’язує релігійну віру з відчуттям “духовної сім’ї”, тобто з Церквою. ... відзначається наявність позацерковної, позаконфесійної релігійності, тенденції до виходу віри із сфери її публічних проявів і перетворення на приватну справу особи” [Кулагіна Г. Індивідуальні вияви релігійності українця. // Україна релігійна. Стан релігійного життя України.- С.109].

З поміж цього, більше четвертини українського народу з подивом спостерігає за клерикально-владними перегонами в нашій державі, адже вони є “традиційно невіруючими”. На їхні інтереси не зважають ні ті владні сили, які спираючись на легітимізуючу підтримку тієї чи іншої конфесії, що сприяє продукуванню нових ідеологічних міфологем, ні ті релігійні організації, які ведуть запеклу боротьбу за душі вірян на території нашої держави. Іноді навіть складається враження про “силове запровадження в суспільстві стереотипів релігійного світобачення й світовідчуття”, внаслідок чого, застерігають дослідники, “виникає небезпека релігійної нетерпимості в поліконфесійному середовищі, коли виявляти свою нерелігійність, а тим більше відстоювати атеїстичні переконання, буде не лише непристойно, а з часом – і небезпечно” [Там само. - С.110].

Бачимо, що вдячні теми для міжконфесійного діалогу мають знаходитися не у сфері трансцендентних істин, остаточне порозуміння щодо яких можливе лише у середовищі одновірців, і не у сфері економічно-політичних зацікавлень певних владних чи церковних кіл. Все вищезазначене підводить нас до потреби визначення загальноприйнятої **мети** можливого конструктивного міжконфесійного діалогу, оскільки, видається нам, її наявність оптимізувала б і порозуміння між церквами, між церквами та громадянами нашої держави. Очевидно, що така мета має містити й індивідуалізований власне українським сучасним історично-соціальним контекстом, і загальний, універсальний, понадчасовий компонент.

Отож, перш за все, звернемо увагу на дійсні обставини життя сучасного українця: поліконфесійна, полірелігійна молода незалежна держава із глибоким, але складним і суперечливим історичним багажем (в т.ч. й релігійних, політичних, світоглядних стереотипів, або ж їх відсутності), що територіально розміщена у центрі Європи, а економічно та політично мало не винесена за межі магістральних цивілізаційних інтересів, шукає прийнятних засобів консолідації народу й, одночасно, підвищення свого міжнародного рейтингу. Однак, неупереджені й помірковані релігієзнавці розуміють небезпеку, яка криється в застосуванні релігії в поліконфесійному суспільстві з метою використати її для політичних цілей. Справді, релігія є надзвичайною консолідуючою силою в монорелігійному середовищі. Натомість у сучасному плюрально-світоглядному світі надання пріоритетності тій чи іншій конфесії може активізувати дезінтегруючу суспільну роль релігії. Однак для інтеграції нації потрібен внутрішній ідейний стрижень і, як це слушно зазначає А.Колодний, “**демократична розбудова в Україні громадянського суспільства актуалізує утвердження в країні громадянської релігії**, що було б водночас і запорукою уникнення якоїсь заангажованості держави на одну із конфесій або Церкву, і

сприяло б міжконфесійному порозумінню й суспільній злагоді” [Колодний А. Релігійне життя України в багатоманітті його виявів.- С.18-19].

Тут дослідник наголошує на необхідності, якщо є в тому потреба, “громадянської релігії” як системи загальнозначимих символів та ідей, які б змогли інтегрувати націю та зміцнити державу внутрішнім світоглядним стрижнем. Зрозуміло, що такі символи та ідеї мають бути позаконфесійними в поліконфесійному суспільстві, однак містити вказівки на загальнозначимі для народу України духовні й історичні основи. То ж не йдеться про створення якоїсь нової релігії, а лише про універсалізацію головних духовно-культурних символів для світоглядного єднання громадян України. А присутні в Україні релігійні спільноти через власні інтегративні важелі також могли б долучитися до конструктивної розбудови демократичної України та утвердження духовно-культурної ідентичності нашого народу. І в цьому є реальні підстави зацікавлення всіх, адже, “якщо ми, як ті, хто розбудовує громадянське суспільство в якому кожному є сувереном, прагнемо бути громадянами такого соціуму, то нам слід підтримувати у відносинах між собою взаємну повагу, терпимість і порозуміння. *Потрібно наводити мости між релігіями, а не займатися пошуками того, що їх відрізняє і в спотвореній та упередженій формі це показувати.* Треба бути відкритим до інших, відмінних від наших, цінностей, сприймати їх як даність і знати, що саме у світі цих цінностей хтось відчуває себе щасливим, а відтак не має бажання міняти їх на інші і не потерпить будь-яке посягання, а тим більше в фальсифікованій формі, на них” [Там само].

Справді, якщо ми сьогодні у нашому тісному світі хочемо зберегти свої цінності, то мусимо зважати на недоторканність цінностей сусіда. Ексклюзивістським тенденціям немає місця в сучасному, сплоснутому до утилітарно-споживацького, майже єдиного в інформаційній, економічній, політичній площині, світу нібито рівноправних можливостей всіх суб’єктів суспільного співжиття. Такими є змінені онтологічні реалії сучасного людського (в тому числі й українського) буття. “Ми живемо в такий час, коли все більше відчуваєш себе громадянином Землі” [Колодний А. Рівність релігій і толерантність їх відносин // Релігійна панорама. Спецвипуск 2006. – К., 2006.- С. 29], зазначає А.Колодний. Але ж, з іншого боку, глобалізація надає можливість унікальним локальним культурам продемонструвати свою загальнолюдську цінність, збагатившись, одночасно “шляхом діалогічного спілкування з носіями їх інших виявів” [Там само. - С. 30].

Однак у цьому глобальному світі чомусь незатишно видається людині з її бажанням духовного спокою та прихистку. Світ рівноцінних можливостей будь-кого є таким у разі конкурентоспроможності останніх в економічному глобальному виробництві. Під натиском утилітарно-прагматичних потреб він губить і забуває свої духовні основи, в тому числі й релігійні, і ті характеристики, що мають пряме відношення до фундаментального самовизначення людини - людяності. Секуляризоване суспільство втрачає смислові джерела, які живлять право і мораль. У цьому криється небезпека втрати сутнісної мотивації для суспільної солідарності. Це, зрештою, може призвести і до остаточної нівеляції ліберально-демократичних та гуманістичних цінностей. Релігія має неперевершений досвід у продукуванні ціннісних мотивацій, які ґрунтуються на абсолютних, трансцендентно вкорінених смислах, що, очевидно є більш сталою основою світогляду людини, ніж суспільна конвенційна узгодженість. Однак і релігія в сучасних світоглядних обставинах змушена позбутися своїх абсолютських позицій щодо функціонування у суспільстві. Більше того, для забезпечення собі ефективного власне релігійного функціонування сьогодні вона повинна рахуватися з необхідністю й правомірністю альтернативних світоглядних концепцій (світських та релігійних), адже історичний поступ людства свідчить, що “не існує такої раціональної, етичної чи релігійної формули, з якою погодився б увесь світ і яка могла б потім слугувати для нього основою” [Ратцингер Й. Чем держитися мир. Дополитические моральные основы либерального государства. // Диалектика секуляризации. О разуме и религии.- М., 2006.- С.103].

Релігійно сформоване відчуття суспільної солідарності за причетністю до трансцендентного джерела буття – Бога значно більш ефективне, ніж демократично-лібералістське (секуляризоване) розуміння солідарності як конвенційності, виробленої взаємоузгодженості інтересів. Воно стає внутрішньою потребою дотримання морально-етичних норм, а не зовнішньою необхідністю чи примусом. Дотримання морально-етичних норм на основі власних релігійних переконань є сутнісною реалізацією свого права бути гідною людиною, а не формальним обов'язком не перетворитися на тварину. Зрештою, сучасний стан справ загрожує і цілій європейській цивілізації з її “загальнолюдськими” ціннісними орієнтирами та морально-етичними нормами, адже “ліберальні порядки ґрунтуються на солідарності громадян, а джерела такої солідарності через вихід секуляризації “з-під контролю” можуть виснажитись” [Хабермас Ю. *Дополитические основы демократического государства?// Диалектика секуляризации. О разуме и религии.* - М., 2006.- С.42-43]. І це послідовно відбувається внаслідок поглиблення системної секуляризації, яка витіснила релігію не лише із зовнішнього суспільного функціонування, але й витіснила відчуття священного із свідомості громадян. В такий спосіб поступово відбувається підміна цінностей (що сприймаються як абсолютні величини, виснувані із трансцендентної основи буття) вигодами.

Питання співвідношення абсолютної цінності та індивідуальної вигоди не є простим. Наявність абсолютної цінності не є очевидною поза досвідним (зокрема, релігійним) сприйняттям. Більше того, в історії людства постійно здійснювалися спроби піднесення приватного або групового інтересу до статусу абсолютної цінності, в результаті чого людство стикалося і з проблемою тоталітарних режимів, екстремістських рухів. Однак повна відмова від уявлень про наявність абсолютної цінності, що спирається (і обґрунтовує) не на приватні інтереси певних груп людей, а виражає сутнісну(трансцендентну) основу людського життя та суспільного співжиття, веде людство до зневіри, до втрати потреби морально-етичного самовдосконалення. Постсекуляризація, як специфічна доба поєднання й узгодження світських морально-правових механізмів (які б забезпечували у вирішенні життєво-нагальних проблем рівноправну комунікацію усіх зацікавлених суб'єктів) та релігійно сформульованих ціннісних орієнтирів (які живлять людину сутнісною потребою до морального самоудосконалення) може стати дієвим шляхом до подолання сучасної світоглядної кризи. Але жодним чином мова не може йти про безапеляційну пріоритетність якоїсь монологічної світоглядної системи, адже творчий потенціал будь якого монологу вичерпується, натомість удосконалення розуміння (в тому числі й світоглядних цінностей) відбувається у вільному діалозі взаємовизнаних суб'єктів. І тому сьогодні міжконфесійний діалог є вкрай необхідним і “має колосальну внутрішню потенцію, оскільки майбутнє світу, як би комусь не подобався цей процес і не хотілося б його призупинити, внаслідок глобалізації останнього, стримить до полі-, навіть мультизації, до багатоманіття, різнобарв'я, гетерогенності. Єдина можливість бути почутим – це вислухати іншого, що можливо лише через діалог” [Филипович Л. *Церква в нових політичних умовах України // Релігійна панорама. Спецвипуск 2006.* - К., 2006.- С.77].

Не забуваймо, що сучасний “плоский світ” рівноважених можливостей дає право збагатитися (в т.ч. й культурно) суб'єктам суспільної взаємодії, якщо вони довели свою загальнолюдську вартісність і виявилися спроможними адаптуватися до ущільнених та змінених глобалізацією умов життя. То ж не всі культурні інваріанти (та їхні носії) мають насправді однакоvu можливість до виживання в глобалізованому світі: “Чим плоскіше стає світ, чим більш дешевими й доступними стають інструменти взаємодії й співпраці, тим більшого значення буде набувати розрив між культурами, які мають бажання і вміння їх засвоювати і застосовувати, й культурами, які не мають ні того, ні іншого. Різниця між цими країнами стане лише посилюватися” [Фридман Томас Л. *Плоский мир.* – М., 2007. – С.416]. Виживання певного типу культури залежатиме від її гнучкості, відкритості до сприйняття та інтеріоризації іншокультурних цінностей та від стійкості її

самоідентичності, від того, “наскільки в ній розвинута довіра до чужих людей, на яку спирається будь-яке співробітництво, та наскільки міцно еліти держави пов’язані з усім населенням і чикладаються вони у власну країну, чи, навпаки, байдужі до бідних прошарків суспільства і переважно тримають гроші за кордоном” [Там само.- С. 417]. З останнім, очевидно, не склалося в нашій державі. Але із відносно вдалим досвідом гармонійного поєднання поліконфесійної співдружності із світськими демократичними формами суспільного устрою та культурною відкритістю здається поки-що все добре. То чому ж Україна не потрапляє до списку (за Т.Фрідманом) тих культур, які знайдуть своє місце та перспективи у “плоскому світі рівних економічних можливостей” глобалізованого майбутнього нашої планети?

Здійснивши аналіз засобів та методів виживання в глобалізованому, дегуманізованому світі єдиного економічно-інформаційного простору Землі, цей сучасний американський журналіст доходить до висновку, що до числа факторів, які стримують розвиток глобального ринку відносяться такі суспільні інститути як релігія, звичаї (право), культурні традиції, “а вони є дорогими людям як раз тому, що відображають такі неринкові цінності, як людська солідарність, релігійна віра, національна гордість. Якщо глобальний ринок і нові комунікаційні технології остаточно нівелюють ці відмінності, ми можемо позбутися чогось важливого” [Там само. - С.261-262]. Ну ось ми знову прийшли до власне людського, унікального в кожному його індивідуально-культурному зрізі й вкрай необхідного, сутнісного - людяності. Однак людяність – це обмеженість, визнання необхідності захищеності та присутність кордонів, стін (культурних, релігійних, державних). Тут, на думку Т.Фрідмана, успішність виживання держави та її народу залежатиме від можливості правильно визначити, які ж “бар’єри, кордони й відмінності є причиною неефективності, а які – джерелом самоідентифікації, якому ми зобов’язані почуттям належності й яке вважаємо необхідним оберігати” [Там само].

Тому розставляючи культурно-релігійні кордони в сучасному тісному й прозорому світі з метою захисту власної ідентичності, варто бути свідомим того, що вони можуть принести як користь, так і шкоду майбутньому нашого народу. Де і до яких меж це ще є мій самозахист і самозбереження, а коли стіни моєї домівки перетворюються на в’язницю моєї самоізоляції?

І шукаючи причини економічної успішності того чи іншого народу в глобалізованому світі Т.Фрідман наголошує, що “наявність великого і міцного середнього класу в багатьох країнах світу – основа геополітичної стабільності. Але ж середній клас – це не стан рахунку в банку, а стан душі” [Там само. - С.476], що визначається вмотивованістю людини, ґрунтується на її вірі та надії змінити життєві обставини на краще. Не мають надії на економічну й політичну успішність в майбутньому ті країни, які, або “надто хворі”, або їхні уряди нездатні надихнути їх вірою в краще життя. “Хворі” ж суспільства - це ті, у яких комплекс неповноцінності від очевидності власної нездатності бути конкурентоспроможними у глобальних перегонах особистісної собівартості й трагічна нездатність до адаптивності внаслідок всмоктаних з культурою, ідеологією та релігією ексклюзивістських переконань, виливається в самореалізацію та самоствердження через експансивну ненависть та агресію. Непристосовуваність у нових життєвих обставинах виносить такі народи й культури за межі сучасного людського глобального світу.

Т.Фрідман, як батько, з надзвичайною теплотою й стурбованістю пише про свої відносини із дочкою: “Я відчував, що хоча можу пообіцяти їй, що її кімната в нашому домі завжди буде на неї чекати, я більше не можу пообіцяти їй цілий світ...” [Там само. - С.595]. А хто може пообіцяти українцеві, що його кімнатка (комірчина духовно-культурної самоідентичності) у рідному домі залишиться дійсним прихистком від негараздів та тривоги мінливого та нестабільного світу? А можливо ж саме це і є найнеобхіднішою річчю в сучасному плоскому, прозорому світі з його тенденцією до дегуманізації - кімната в рідному домі. Облаштуванням такої для сучасних українців і могли б зайнятися наявні в

нашій державі церкви. Аби в цих кімнатах наші громадяни почували себе як вдома – виключно необхідними й безмежно вартісними на вічному рівні, здатними змінити своє життя та буття країни на краще.

Вартість людини на площині “економічно-інформаційних врівноважених можливостей” вимірюється її здатністю до адаптивності та мобільності. То ж тепер конфліктогенність українського населення лежить не в площині релігійних істин, а в сфері економічно-політичного буття, не в минулих історичних подіях, а в майбутній нездатності до пристойної адаптації в сплющеному утилітарно-споживацькому світі. Адже тут однакові можливості отримують лише ті суб’єкти, які вповні володіють необхідними засобами, технологіями й механізмами самовиживання, якоюсь індивідуально-універсальною вартісністю. Для виховання адаптивного, мобільного, вмотивованого на професійне і життєве зростання, свідомого своєї унікальної ролі та безумовної цінності особистості, громадянина, що саме завдяки останньому й отримує свободу діяти, потрібні неабиякі, в т.ч. й духовні інвестиції. У такому разі релігія не мала би лишатися осторонь. До власне її компетенції належить часткове вирішення подібних проблем українського суспільства. Вона може бути тією “особистісною кімнатою в рідному домі”, де людина знаходила б дієві основи свого світогляду, придатні механізми адаптації до швидкозмінливих обставин життя у нестійкому, ущільненому, утилітарно-прагматизованому світі, відчувала б свою потрібність і захищеність від абсурду нелюдських виявів сучасної цивілізованості, отримувала б вказівки на сенс та надію на поліпшення життя.

“Людство починається заново в кожній людині” [Ратцингер Й. (Бенедикт XVI). Ценности в эпоху перемен. О соответствии вызовам времени. – М., 2007.- С.26]. То ж сьогодні, виконуючи свою пряму функцію – служіння духовному удосконаленню людства та спасінню людини, різні конфесії України мали б солідаризуватися для досягнення певної загальнозначимої мети. І ця мета знаходиться не в площині церковно-державного самоутвердження, а в напрямку захисту права на гідне майбутнє народу України в цілому та в індивідуальному вимірі кожної окремо взятої особистості. Саме за таких обставин з’являється вмотивованість до порозуміння (в т.ч. й міжконфесійного), адже перед загрозою тотальної дегуманізації усіх сфер суспільного життя під натиском утилітаристських тенденцій світового економічного простору, духовні основи світогляду людини (українського громадянина) ставатимуть прихистком солідарності людства загалом (за його ідентичністю до надприродного джерела світу).

І не є трагічною термінологічна й поняттєва відмінність таких духовних основ в межах народу однієї держави. Трагічнішою видається повна відсутність будь-яких духовних основ світогляду людини, що відчувається занедбаною і забутою серед безглуздя життєвих обставин в ситуації непримиренної жорстокої боротьби за виживання в сплющеному до шахової дошки для гри великих економічних гекатонхейрів світі. Без належних засобів до виживання (в тому числі й мотиваційних, в основі яких лежить віра, надія, любов), без довіри (бо має стабільний досвід зраджованості політичними лідерами та амбітними релігійними діячами, що часто переслідують приватні особистісні інтереси) до людей та світу загалом, до мовчазного Бога, який не може дати їй необхідні навички для гідного виживання у мінливому світі – міцну й ґрунтовну загальну й спеціалізовану освіту, соціальну мобільність та адаптивність – людина, навіть при нав’язуванні їй почуття ексклюзивізму, втрачає найважливіше в житті – відчуття сенсу власного існування.

То ж при усвідомленні спільної мети в гідному майбутньому народу України, міжконфесійний діалог очевидно оптимізується, адже з цієї нагоди різні церкви та конфесії, представлені в Україні, будуть змушені знаходити порозуміння в головному – у своїй соціально-активній діяльності, спрямованій на вмотивування українського народу до збільшення рівня людяності, освіченості, розширенні його здібностей, культивуванні тих його індивідуально-універсальних гідностей та якостей менталітету, характеру, культури, без яких світова спільнота людства втратить свою багатогранну цілісність. Змагаючись в

галузі милосердя, любові до ближнього (і дальнього), до цілого стада і загубленої вівці, а не у взаємній ворожнечі й ненависті до “інославнох”, сучасні релігійні конфесії здатні солідарно протистояти процесу змертвіння духовної культури нашого народу. Не взаємопоборюванням чи показною декларативністю своєї понадчасової значимості, а систематичною демонстрацією своєї щоденної праці на ниві духовного натхнення та практичного утвердження гідності нашого народу в нестабільному соціально-історичному контексті його життя, набуватимуть собі авторитет справді дієвої культурно-значимої сили загально-цивілізаційного поступу людства присутні в Україні конфесії. Не забуваймо: їхня доля залежить від долі нашого народу, їхня гідність визначається гідністю кожного окремого громадянина і всіх загалом, їхнє самозбереження та благополуччя будуватиметься на здоровій духовній самоідентичності та вмотивованості на суспільно-плідну працю вірян.

Такими демонстративними заходами можуть бути не лише благодійницькі їдальні, сиротинці, будинки для літніх самотніх людей, акції боротьби зі СНІДом чи гомосексуалізмом, а й більш значимі: спільні науково-теологічні (міжконфесійні) всеукраїнські та міжнародні конференції з метою обговорення богословських істин у світлі сучасної наукової картини світу, чи оптимізації ролі українського народу в майбутньому цивілізаційному процесі; спільні програми надання медичної допомоги найменш захищеним верствам населення (організація та підтримка діагностичних центрів, лікарень, науково-медичних дослідних центрів); відстоювання їхніх прав (в т.ч. й через ЗМІ, вплив на владні й державні структури) на соціально-економічний захист в нашій політично й економічно нестабільній державі; організація виробництв життєво необхідної продукції силами соціально-неадаптованих (безробітних, із специфічними потребами) громадян; утворення конфесійних (чи міжконфесійних у разі фінансової скрути) навчальних закладів (спеціалізованих та загальних, середніх та вищих) із високим рівнем освіченості, в т.ч. й світсько-наукової, їхніх випускників, у яких би останні, крім базових наукових знань та специфічно-духовних релігійних істин, ще й набували перспективні престижні професії; пропаганда та організація виробництва екологічно чистих продуктів харчування; підтримка мистецьких культурозначимих акцій тощо. Тобто, все те, що можна вважати духовно-культурним інвестуванням в майбутнє нашого народу.

І тоді помітно реалізованою й на емпірично-конфесійному рівні стане теза українського релігієзнавця А. Колодного, що **“будь-яка релігія – засіб вияву людинолюбства”**. Очевидно, що від цього виграє не лише честь української наукової релігієзнавчої спільноти, а й майбутнє покоління українців (віруючих і невіруючих, релігійних та атеїстів), імідж України як духовно-здорової держави на політичній світовій арені, народний та міжнародний авторитет українських церков та конфесій.

Визначення спільної мети підведе конфесії до необхідності вироблення єдиної стратегії та програми дій. В процесі формулювання останніх формуватиметься і “мова порозуміння” “загальноукраїнської культурно-духовної традиції”, що сприятиме і консолідації українського народу, і, можливо, зміцненню української держави. Однак для цього слід переступити через вузькокланові амбіції, усвідомити, що в мінливому (а тим більше у нашому шаленомінливому, інформаційно відкритому, просторово сплющеному) світі форма вираження вічних істин має визначатися залежно від контексту, а не на перекір та всупереч йому. Адже в іншому випадку істина забудеться.